

Душка Алла Луківна доктор психологічних наук, професор кафедри психології, Міністерство освіти і науки України, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, <http://orcid.org/0000-0003-0805-7813>

Теліков Олександр Володимирович старший викладач кафедри психології, Міністерство освіти і науки України, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, <https://orcid.org/0009-0005-5914-3625>

ПІДТРИМКА АВТОНОМІЇ ДИТИНИ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В ЩОДЕННИХ РУТИНАХ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Анотація. У статті здійснено теоретичний аналіз психологічної, і педагогічної роботи з батьками дитини з порушеннями інтелектуального розвитку в щоденних рутиних умовах нестабільності, що полягає у зміні бачення на її особливості, допомоги у подоланні емоційної напруги. Діти цієї категорії стикаються з численними змінами: вимушені переїзди, евакуація, перебування в укриттях, зміна освітнього середовища, переривання корекційної підтримки, а також підвищений рівень стресу у родині. Усе це безпосередньо впливає на базові функції дитини — здатність до саморегуляції, комунікації, участі у повсякденному житті та збереження автономії. подолання хронічної втоми тощо. У статті підкреслюється підтримка рішень батьків, надання за вимогою консультативної допомоги як у сфері продовження навчання дитини, використання доступних засобів розвитку та виховання та подолання наслідків стресової ситуації. Підкреслюється, що компетентне батьківство і їх внутрішній стан є надзвичайно важливими факторами, що сприятимуть повноцінному розвитку дитини, попередять вторинні проблеми та покращать рівень функціонування дитини. Нестабільність впливає на особистість дитини, накладає відбиток на все життя. За свідченням вчителів, батьків, лікарів, діти стають похлибними, тривожними, дратівливими. У статті наголошується, що діти з порушеннями інтелектуального розвитку мають обмежені можливості пізнавальної діяльності, не можуть швидко та правильно реагувати та обробляти інформацію з навколишнього середовища. Через це, важливим є застосування необхідної підтримки та допомоги таким дітям під час невизначеності, враховуючи максимально їхні Журнал «Перспективи та інновації науки» № 3(61) 2026 ISSN 2786-4952 Online 3423 інтелектуальні можливості з метою мінімізувати у них наслідки психологічної травми. Підтримка автономії дитини з інтелектуальними порушеннями включає в себе психологічну підтримку, забезпечення базових фізіологічних потреб дитини – фізичний комфорт; забезпечення правильного використання інформаційної гігієни для підтримки емоційної стійкості, підтримку повсякденного життя, автономії та комунікації дітей порушеннями інтелектуального розвитку. Стаття підкреслює, що урахування особливостей психофізичного розвитку дітей з порушеннями інтелектуального розвитку є важливою умовою реалізації підтримки, допомоги та навчання в складних умовах сьогодення. Діти цієї категорії мають різні можливості пізнавальної діяльності, не усі можуть швидко та правильно реагувати та обробляти інформацію з навколишнього середовища, через що важливим є застосування необхідної підтримки та допомоги, враховуючи якнайбільше їхні інтелектуальні можливості з метою мінімізувати у них наслідки психологічної травми. Ключові слова: діти з порушеннями інтелектуального розвитку, психологія, психологічна підтримка, компетентне батьківство, умови нестабільності, автономія, комунікація. Dushka Alla Doctor of Psychological Sciences, Professor of the Department of Psychology, Melitopol State Pedagogical University named after Bogdan Khmelnytsky of the Ministry of Education and Science of Ukraine, <http://orcid.org/0000-0003-0805-7813> Telikov Oleksandr Senior lecturer of the Department of Psychology, Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical

University, the Ministry of Education and Science of Ukraine, <https://orcid.org/0009-0005-5914-3625>

SUPPORTING THE AUTONOMY OF A CHILD WITH INTELLECTUAL DEVELOPMENT DISORDERS IN DAILY ROUTINES IN CONDITIONS OF INSTABILITY Abstract. The article provides a theoretical analysis of psychological and pedagogical work with the parents of a child with intellectual developmental disorders in daily routines under conditions of instability, which involves changing the perception of the child's features, and assisting in overcoming emotional tension. Children in this category face numerous changes: forced relocations, evacuation, staying in shelters, changes in the educational environment, interruption of corrective support, as well as an increased level of family stress. All this directly affects the child's basic functions — the ability for self-regulation, communication, participation in everyday life, and maintaining autonomy, overcoming chronic fatigue, and so on. The article emphasizes support for parents' decisions, providing advisory assistance on demand both in the area of continuing the child's education, using Журнал «Перспективи та інновації науки» № 3(61) 2026 ISSN 2786-4952 Online 3425 available means of development and upbringing, and overcoming the consequences of a stressful situation. It is emphasized that competent parenting and their internal state are extremely important factors that will contribute to the full development of the child, prevent secondary problems, and improve the child's level of functioning. Instability affects the child's personality and leaves an imprint on their entire life. According to teachers, parents, and doctors, children become timid, anxious, and irritable. The article emphasizes that children with intellectual disabilities have limited cognitive abilities, cannot quickly and correctly respond to and process information from the surrounding environment. Therefore, it is important to provide the necessary support and assistance to such children during uncertainty, taking into account their intellectual capabilities as much as possible in order to minimize the consequences of psychological trauma. Supporting the autonomy of a child with intellectual disabilities includes psychological support, ensuring the child's basic physiological needs—physical comfort; ensuring the proper use of information hygiene to maintain emotional resilience, supporting daily life, autonomy, and communication of children with intellectual disabilities. The article emphasizes that taking into account the features of the psychophysical development of children with intellectual disabilities is an important condition for providing support, assistance, and education in the difficult conditions of today. Children in this category have different cognitive abilities; not all of them can quickly and correctly respond to and process information from the surrounding environment, which makes it important to apply necessary support and assistance, taking into account their intellectual abilities as much as possible in order to minimize the consequences of psychological trauma.

Keywords: children with intellectual developmental disabilities; psychology; psychological support; competent parenting; conditions of instability; autonomy; communication. Постановка проблеми. Дослідження щодо особливостей розвитку психіки дітей порушеннями інтелектуального розвитку проводили такі українські вчені, як І.М. Омельченко, Т.В. Сак, В.М. Синьов, О.В. Чеботарьова, О.П. Хохліна та інші. Порушеннями інтелектуального розвитку – це якісна зміна всієї психіки, всієї особистості в цілому, що є результатом перенесених органічних ушкоджень центральної нервової системи. Це складна особливість перебігу розвитку дитини, при якій порушений не тільки інтелект, але й емоції, воля, поведінка, фізичний розвиток. Порушеннями інтелектуального розвитку в дитини залежно від інтенсивності ураження кори головного мозку можуть виявлятися різними якісними характеристиками прояву: від легкого ступеня до помірного, тяжкого та глибокого. Для визначення ефективних стратегій розвитку таких дітей необхідно володіти інформацією щодо стану сформованості їхнього розвитку, що сприятиме виокремленню тих чинників та умов, що мають привести до позитивних змін у розвитку. Оскільки діти з особливостями інтелектуального розвитку мають багато суттєвих труднощів у фізичному та Журнал «Перспективи та інновації науки» № 3(61) 2026 ISSN 2786-4952 Online 3426 психічному розвитку, які значною мірою перешкоджають реалізації шкільної освіти та освітніх цілей, необхідно використовувати спеціальну систему засобів навчання для

подолання або послаблення цих утруднень. В умовах нестабільності однією з найуразливіших та беззахисних категорій цивільного населення є діти та підлітки. Діти з порушеннями інтелектуального розвитку є особливо вразливими до вибухів, не розуміють нове переміщення у безпечне місце (бомбосховище), опиняються в ступорі або виявляють істерики під час сирен повітряної тривоги, відчують постійний страх, розгубленість, тривогу та мають інші негативні психічні вияви. Діти з порушеннями інтелектуального розвитку мають обмежені можливості пізнавальної діяльності, не можуть швидко та правильно реагувати та обробляти інформацію з навколишнього середовища. Через це, важливим є застосування необхідної підтримки та допомоги таким дітям під час нестабільності, враховуючи максимально їхні інтелектуальні можливості з метою мінімізувати у них наслідки психологічної травми. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження організації допомоги дітям з порушеннями інтелектуального розвитку та їхнім батькам проводили М.О. Бабич, Т.Л. Гавриленко, Н.А. Суховієнко, Я.М. Полупанова, С.М. Толошна, М.Г. Корольов та інші. Порушення інтелектуального розвитку – це особливий шлях розвитку, який не вичерпує всього потенціалу. Діти з такими порушеннями можуть навчатися, але повільніше, і можуть не оволодіти деякими знаннями та навичками. Інтелектуальна недостатність у дітей може мати різні ступені від легкої до глибокої форми, залежно від інтенсивності ураження кори головного мозку. Для визначення ефективних стратегій розвитку необхідно, щоб батьки мали інформацію, яка допоможе зрозуміти бажані результати та визначити найкращі чинники для позитивних змін у розвитку дитини [8, 11]. Ступінь порушень інтелектуального розвитку відображається у фізичному та психічному розвитку дитини. Наприклад, діти з вираженими порушеннями можуть мати відставання у психомоторному розвитку, що виявляється у важкостях з ходьбою чи сидінням. Також вони можуть мати обмеження у вираженні усного мовлення, використовуючи лише окремі звукові комплекси для передачі емоцій та потреб. Діти з порушеннями інтелектуального розвитку легкого ступеня мають незначні порушення в сферах пізнання та афективновольової діяльності. Серед дітей з порушеннями інтелектуального розвитку таких дітей більшість [7]. В умовах невизначеності (наприклад, під час повітряної тривоги, евакуації, якщо вимкнули світло тощо) усі діти потребують підтримки дорослих, адже вони є особливо вразливими й поки не вміють регулювати свої емоції. Дитина з інтелектуальними порушеннями може мати непередбачувані реакції, адже її сприймання та оброблення інформації має свої особливості. У таких випадках украй важливо, щоб дорослий, який перебуває поруч, знав, що робити, аби підтримати дитину та запобігти негативним наслідкам[2,3]. Журнал «Перспективи та інновації науки» № 3(61) 2026 ISSN 2786-4952 Online 3427 Мета статті – теоретичний аналіз психологічної і педагогічної підтримки автономії дитини з інтелектуальними порушеннями розвитку у щоденних рутинних умовах нестабільності, що полягає у зміні бачення на її особливості, допомоги у подоланні емоційної напруги. Виклад основного матеріалу. У дітей з порушеннями інтелектуального розвитку потреба в комунікації повністю збережена, але недорозвинуті тонкі аспекти способів комунікації. Психологічний розвиток учнів з порушеннями інтелектуального розвитку має певні особливості, зумовлені своєрідністю перебігу психічних процесів. Уповільнений перебіг розумових процесів позначається на розвитку мовлення в цих дітей. Розмовно-побутове мовлення розвинуто слабо, що обмежує участь дитини в бесідах, у спілкуванні. Недоліки мовлення негативно впливають на деякі грані особистості дитини з порушеннями інтелектуального розвитку. Вони виявляють мовленеву замкнутість. Бувають випадки, коли небажання говорити доходять до мовленнєвого негативізму. Основною причиною мовленнєвої замкнутості дітей з особливими потребами є бідність внутрішніх ресурсів мовлення, відсутність відповідних уявлень і образів про предмети і явища навколишньої дійсності, порушення мотивації мовлення. Корекція порушених механізмів комунікативної діяльності у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку найперше потребує забезпечення належних стосунків між дітьми і дорослими. Професійне педагогічне спілкування – комунікативна взаємодія педагога з вихованцями,

спрямована на встановлення сприятливого психологічного клімату, психологічну оптимізацію діяльності і стосунків. Експерти ГО «Підтримай дитину» розробили декілька рекомендацій про те, як підтримати дитину з інтелектуальними порушеннями у кризових ситуаціях: - попіклуйтеся про фізичний комфорт дитини – закрийте базові фізіологічні потреби у воді, їжі, теплі; - залишайтеся поряд із дитиною – дорослий, що перебуває поруч, відповідає за фізичну безпеку дитини; - поясніть дитині ситуацію – розповідайте про ситуацію доступною для дитини мовою без деталізації; - складіть та розкажіть дитині план дій – цей план може мати вигляд казки про улюблених персонажів, поведінку яких дитині зараз необхідно перейняти, а саме: бути мужньою, слухняною, відповідальною; - дотримуйтеся правил інформаційної гігієни – інформацію, яку отримує дорослий з неперевіраних джерел із негативним забарвленням, не потрібно щоразу передавати дитині, зокрема на рівні емоцій; - запропонуйте дитині найпростіші техніки заземлення – дорослий має бути заздалегідь озброєний дихальними вправами, релаксаційними техніками, іграми, спрямованими на підвищення концентрації уваги чи її перемикання Журнал «Перспективи та інновації науки» № 3(61) 2026 ISSN 2786-4952 Online 3428 тощо, які варто запропонувати у кризовій ситуації (вони мають бути підібрані для дитини з урахуванням її особливостей та доступними для виконання); - майте під рукою сенсорну коробку – вона може містити різноманітні іграшки, предмети, завдання тощо, вони відвернуть увагу дитини й сприятимуть розвантаженню та стабілізації її емоційного стану; - завжди підтримуйте комунікацію – це важливий елемент встановлення та утримання контакту з дитиною (вона містить вербальні й невербальні елементи), підтримуйте тактильний й зоровий контакт із дитиною, обіймайте її; - будьте прикладом для дитини, зберігайте спокій. Якщо важко це вдається, попіклуйтеся про себе: зробіть паузу, попейте води, зверніться до технік заземлення тощо [23]. Зазначимо, що до кожної дитини з порушеннями інтелектуального розвитку необхідно використовувати індивідуальний і диференційований підхід, тобто враховувати пізнавальні можливості дітей, їхній психологічний та емоційний стан. Не зважаючи на складні обставини війни, варто пояснювати дітям у доступній формі про події, які відбуваються навколо, сприяти формуванню в дітей реального сприймання світу, заспокоювати їх і що незабаром усі ми повернемося до мирного життя. Для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку такі зміни можуть викликати дезорганізацію поведінки, посилення тривожності, втрату навичок і зниження ініціативи. У цих умовах ритуали виконують функцію психологічної опори. Ритуал – це повторювана, передбачувана дія, яка має емоційне значення для дитини. Через ритуали формується відчуття стабільності, яке допомагає нервовій системі адаптуватися до змін. Навіть якщо зовнішні умови кардинально змінилися, повторюваність знайомих дій створює для мозку дитини сигнал безпеки. Якщо попередні ритуали неможливо відтворити, важливо створювати нові – прості, але регулярні. Передбачуваність поведінки дорослого відіграє ключову роль. Саме стабільна, послідовна присутність дорослого допомагає дитині відновлювати відчуття безпеки. Дорослий у цьому процесі виступає як зовнішній регулятор нервової системи дитини. В умовах невизначеності діти часто втрачають доступ до системної корекційної підтримки, однак практика показує, що саме повсякденна діяльність може виступати найбільш ефективним середовищем розвитку. Рутини – це структурована, повторювана послідовність дій, яка відбувається у природному контексті. Вона створює передбачувану структуру, яка знижує рівень тривоги і формує основу для розвитку. Корекційна підтримка дітей з інтелектуальними порушеннями може ефективно реалізовуватись не лише у спеціально організованих навчальних або терапевтичних умовах, але й через звичайні повсякденні ситуації, які є природною частиною життя дитини. На відміну від штучно створених навчальних завдань, побутові дії мають конкретну мету і безпосередній результат, який дитина може спостерігати. Це значно підвищує рівень мотивації Журнал «Перспективи та інновації науки» № 3(61) 2026 ISSN 2786-4952 Online 3429 та залученості, оскільки дитина бере участь у реальних процесах, що мають значення для її повсякденного життя. У процесі виконання побутових

дій одночасно активуються кілька важливих сфер розвитку: - відбувається розвиток моторних функцій. Дії, пов'язані з використанням предметів, координацією рухів, утриманням і переміщенням об'єктів, сприяють формуванню як загальної, так і дрібної моторики, покращують координацію і моторне планування. - побутові ситуації створюють природні можливості для розвитку уваги і здатності до концентрації. Дитина вчиться утримувати увагу на послідовності дій, завершувати розпочату діяльність і орієнтуватися у структурі процесу. Повторюваність таких дій сприяє формуванню передбачуваності, що є особливо важливим для дітей з інтелектуальними порушеннями. - виконання повсякденних дій сприяє розвитку розуміння причиннонаслідкових зв'язків і послідовності. Наприклад, дитина поступово усвідомлює, що для того, щоб одягнутися, потрібно виконати певні дії у визначеному порядку – такі процеси формують основу функціонального мислення і організації поведінки. Слід відзначити, що побутові ситуації створюють численні можливості для розвитку комунікації. У процесі спільної діяльності виникають природні ситуації для прохання, вибору, реагування на звернення дорослого, коментування дій або вираження емоцій. Навіть невербальні форми комунікації, такі як погляд, жест або передача предмета, мають важливе значення для формування взаємодії. Особливо важливим є те, що участь у повсякденній діяльності формує у дитини відчуття компетентності і власної ефективності. У контексті невизначеності, коли дитина може переживати втрату контролю над багатьма аспектами життя, можливість впливати хоча б на прості повсякденні процеси має особливе психологічне значення. Це допомагає зменшити відчуття безпорадності і підтримує емоційну стабільність. З нейропсихологічної точки зору, виконання функціональних, цілеспрямованих дій сприяє інтеграції сенсорної, моторної і когнітивної інформації, що підтримує стабільну роботу нервової системи і створює умови для формування нових нейронних зв'язків. Таким чином, звичайні побутові ситуації можуть виступати потужним ресурсом корекційної підтримки. Вони дозволяють інтегрувати розвиток у природний контекст життя дитини, забезпечуючи не лише формування окремих навичок, але й розвиток автономії, комунікації та психологічної стійкості. Одним із найбільш ефективних і доступних інструментів підтримки дітей з порушеннями інтелектуального розвитку в умовах невизначеності є створення візуального розкладу дня. Візуальний розклад являє собою послідовність зображень, символів або предметів, які відображають основні події дня у зрозумілому для дитини форматі. Журнал «Перспективи та інновації науки» № 3(61) 2026 ISSN 2786-4952 Online 3430 Основні цілі візуального розкладу: - створення передбачуваності дня – дитина бачить, що і за чим відбуватиметься, тому почувається спокійніше та впевненіше; - зниження тривожності та стресу; - чітка послідовність подій допомагає легше переживати переходи між видами діяльності; - розвиток самостійності – дитина поступово вчиться орієнтуватися в режимі дня без постійних підказок дорослого. Візуальний розклад допомагає дітям з порушеннями інтелектуального розвитку краще розуміти інструкції та структуру дня, формувати навички організації часу (діти починають усвідомлювати послідовність подій і поняття «до / після»). Полегшення комунікації – для дітей з обмеженим мовленням картинка стають альтернативним способом розуміння та спілкування. Підтримка позитивної поведінки – коли дитина знає, що її чекає далі, зменшується кількість протестів, істерик та негативізму. В умовах невизначеності першочерговим завданням фахівців і батьків є не форсування розвитку, а створення умов, у яких нервова система дитини може стабілізуватися. Саме через регулярну активність, сенсорний контакт, спільну діяльність і стабільну присутність дорослого формується відчуття безпеки, яке є фундаментом будь-якого подальшого розвитку. У ситуації нестабільності, втрати звичного середовища та підвищеного рівня стресу саме дорослий стає основним джерелом стабільності, передбачуваності та безпеки для дитини. У цьому контексті дорослий виконує не лише функцію догляду, але й виступає як зовнішній регулятор стану нервової системи дитини. Для дітей з інтелектуальними порушеннями здатність до саморегуляції часто є недостатньо сформованою або вразливою до стресу. Саме тому вони значною мірою залежать від

зовнішньої підтримки дорослого у процесах організації поведінки, переходу між активностями, подолання труднощів і відновлення після стресових подій. Через стабільність власної поведінки, передбачуваність реакцій, емоційну доступність і чутливість до стану дитини дорослий допомагає їй відновлювати відчуття безпеки. Спокійний голос, послідовні дії, повторювані ритуали і стабільна присутність створюють умови, у яких нервова система дитини може перейти зі стану напруження до стану стабільності. В Україні створюють 100 пілотних класів «КРОК» для дітей з порушенням інтелектуального розвитку. Про це йшлося під час засідання Ради безбар'єрності, повідомляє пресслужба Міносвіти. Йдеться про окремий профіль старшої школи – флагманський трирічний проєкт «КРОК», який реалізовуватиметься після 9 класу на базі закладів загальної середньої освіти. У спеціалізованих класах учні навчатимуться за адаптованою програмою з акцентом на розвиток прикладних і соціально-побутових навичок. Проєкт передбачає професійну орієнтацію, навчання через практику за дуальною моделлю та прямий контакт із роботодавцями. Окрім сприяння Журнал «Перспективи та інновації науки» № 3(61) 2026 ISSN 2786-4952 Online 3431 працевлаштуванню, заплановано супровід молодшої людини на робочому місці та підтримку роботодавця в адаптації до середовища. Нині близько 10 тисяч дітей із комплексними порушеннями розвитку перебувають на педагогічному патронажі. Частина з них має потенціал до продовження навчання, однак після 9 класу не має чіткої освітньої траєкторії для переходу до старшої школи й подальшої професійної підготовки. Очікується, що завдяки запуску «КРОКу» щонайменше тисяча дітей зможуть перейти з педагогічного патронажу в очну або змішану форму навчання. Також передбачено створення державної інституції для методичного супроводу, навчання та супервізії педагогів і підготовку нормативних змін для масштабування проєкту [24].

Висновки. Поради щодо навчання та підтримки дітей з порушеннями інтелектуального розвитку в умовах невизначеності є актуальним запитом практики. Розроблені рекомендації, які містять методичні прийоми і кроки підтримки, допоможуть навчати, розвивати й мінімізувати наслідки психологічної травми в дітей в умовах сьогодення. Реалізація освітнього процесу потребує організації безпечного простору, дотримання представлених нормативно-правових і навчально-методичних рекомендацій, технологій і прийомів ефективної взаємодії усіх учасників процесу. Актуальним є подальше дослідження організації та супроводу дистанційного навчання учнів з ПІР різновікових груп, удосконалення електронних освітніх ресурсів, наповнення їх апробованим контентом з урахуванням рівня інтелектуального розвитку школярів, розроблення навчально-методичної літератури на основі апробованих успішних сучасних практик навчання.

Література: 1. Бабич М. О., Гавриленко Т. Л., Суховієнко Н. А. Психолого-педагогічна допомога дітям з особливими освітніми потребами: адаптування до реалій воєнного часу. Габітус, 2024. Вип. 68. С. 75–80. 2. Душка А. Л., Міронова В. М. Інноваційні стратегії психолого-педагогічної допомоги дітям з ООП у ситуаціях невизначеності та втрати безпечного середовища: колект. монографія. Psychology, Physical Culture, Sports, and Comprehensive Rehabilitation: A Multidisciplinary Approach in the Context of Social Transformations: Scientific monograph. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2026. P.113-145. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-644-7-5> 3. Калініна Т. Психологічна допомога батькам дітей з особливими освітніми потребами в умовах військових дій. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. 2022. No 3. С. 13–107. 4. Кірішко Л. Психологічна підтримка дітей з особливими освітніми потребами в умовах воєнного стану. Інклюзивна освіта. 2023. No 4. С. 101–103. 5. «КРОК» Комплексний розвиток, освіта і кар'єра. Освітня безбар'єрність (2026). <https://mindev.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/07-mon.pdf> 6. Маслянікова І. Особливості психологічної допомоги особистості внаслідок дії травмуючих ситуацій у воєнний час. Соціально-психологічна підтримка осіб з інвалідністю в умовах війни: колект. монографія. Київ: Університет «Україна», 2023. С. 95–115. Журнал «Перспективи та інновації науки» № 3(61) 2026 ISSN 2786-4952 Online 3432 7. Мілютіна К., Гаєвська О. Діти з РАС в умовах війни: відкат та відновлення. Соціально-

психологічна підтримка осіб з інвалідністю в умовах війни: колект. монографія. Київ: Університет «Україна», 2023. С. 57–68. 8. Мякушко О. Допомога у кризовій ситуації: психологічні поради батькам дітей з інтелектуальними порушеннями під час військових дій. Матеріали Всеукр. онлайн-марафону. Ін-т спец. пед. і псих. ім. М. Ярмаченка, 2022. С. 90–95. 9. Навчання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку в умовах інклюзивної освіти. Хрестоматія / за ред. В.І.Бондаря, Ю.Д.Бойчука. – В 2-х томах. Том I. Харків.: Вид-во Стиль-Издат, 2023. – 284 с. 10. Омельченко Я. Психотехнологія розвитку життєстійкості дітей у військовий час. Матеріали наук.-практ. конф. Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Київ, 2023. С. 211–216. 11. Омельченко І. М. Психологічні основи діагностики соціального інтелекту у дошкільників із інтелектуальними труднощами легкого ступеня прояву: навчально-методичний посібник; Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України. Київ: Видавець Цибульська, 2023. 230 с. URL: <https://surl.li/kzcrqc> 12. Острянюк Т. Особливості психологічного супроводу дітей з інвалідністю під час війни (арт-терапевтичний підхід). Соціально-психологічна підтримка осіб з інвалідністю в умовах війни: колект. монографія. Київ: Університет «Україна», 2023. С. 124–135. 13. Полупанова Я. М., Толошна С. М., Корольов М. Г. та ін. Психологічна підтримка дітей з особливими освітніми потребами в умовах війни: методичні рекомендації. Дніпро: КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти», 2022. С.145. 14. Програма розвитку дітей раннього та дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями / О.В. Чеботарьова, Г.О. Блеч, І.В. Гладченко, І.В. Бобренко, С.В. Трикоз, О.І. Мякушко, І.В. Сухіна, Н.С. Бабій, Н.П. Цимбалюк, І.Д. Лукачук та ін.: За наук. ред. О.В. Чеботарьової, І.В. Гладченко. К., ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2023. 438 с. 15. Пророк Н., Бойко С., Гнатюк О. Психологічна допомога дітям в умовах воєнного стану: довідник. Київ: Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, 2022. 156 с. 16. Психолого-педагогічний супровід дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах спеціальної та інклюзивної освіти: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю 8 листопада 2024 р. / за ред. Т.О. Докучиної, відп. секретар О.І. Дмітрієва. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2024. 232 с. 17. Психологія дітей з інтелектуальними порушеннями. Методичні вказівки до самостійної роботи для студентів денної та заочної форм навчання спеціальності 016 «Спеціальна освіта» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти / Укладач О.І. Утьосова. Ужгород: ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2024. – 78 с. 18. Сучасні технології психолого-педагогічного супроводу дітей з порушеннями інтелектуального розвитку в умовах кризових викликів/ О.В. Чеботарьова, Г.О. Блеч, І.В. Бобренко, І.В. Гладченко, С.В. Трикоз, О.І. Мякушко, І.В. Сухіна та ін.: За наук. ред. О.В. Чеботарьової. К., ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2023. 664 с. 19. Торопій Г. С. Тренінгова програма «Ніхто не застрахований від війни, прийми, зрозумій, допоможи». Ефективні технології розвитку та відновлення стресостійкості у дітей та дорослих. Чернівці, 2018. 179 с. 20. Тороп К.С. Співпраця між школою та батьками як чинник ефективного навчання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови, 2023. 1 (22). С. 146-160. 21. Чеботарьова О. Навчання та підтримка дітей з порушеннями інтелектуального розвитку в умовах війни: поради педагогам. Особлива дитина: навчання і виховання. 2022. № 107(3). С. 40–51. Журнал «Перспективи та інновації науки» № 3(61) 2026 ISSN 2786-4952 Online 3433 22. Шевченко В. Особливості психолого-педагогічної допомоги дітям, які пережили травмуючі події. Матеріали Всеукр. онлайн-марафону. Ін-т спец. пед. і псих. ім. М. Ярмаченка, 2022. С. 150–154. 23. Громадська організація Підтримай дитину. Підтримка України (2026). URL: <https://www.helpchild.org.ua/projects/help-ukraine/uk/> 24. Освіта України (2026). Новини. URL: <https://ouk.com.ua/news/lisovii-prezentyvavproyekt-krok-dlia-ditei-z-poryshenniam-intelektualnogo-rozvitky> References: 1. Babych, M. O., Havrylenko, T. L., Sukhoviienko, N. A. (2024). Psykhologo-pedahohichna dopomoha ditiam z osoblyvymy osvithnimy potrebamy: adaptuvannia do realii voiennoho

chasu [Psychological and Pedagogical Assistance to Children with Special Educational Needs: Adaptation to the Realities of Wartime]. *Habitus [Habitus]*. 68. 75–80. [in Ukrainian]. 2. Dushka, A. L., Mironova, V. M. (2026). Innovatsiini stratehii psykholoho-pedahohichnoi dopomohy ditiam z OOP u sytuatsiakh nevyznachenosti ta vtraty bezpechnoho seredovyscha [Innovative Strategies of Psychological and Pedagogical Assistance to Children with Special Educational Needs in Situations of Uncertainty and Loss of a Safe Environment]. *Psychology, Physical Culture, Sports, and Comprehensive Rehabilitation: A Multidisciplinary Approach in the Context of Social Transformations [Psychology, Physical Culture, Sports, and Comprehensive Rehabilitation: A Multidisciplinary Approach in the Context of Social Transformations]*. Riga, Latvia: Baltija Publishing. 113–145. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-644-7-5> [in Ukrainian]. 3. Kalinina, T. (2022). Psykholohichna dopomoha batkam ditei z osoblyvymy osvritnimy potrebamy v umovakh viiskovykh dii [Psychological Assistance to Parents of Children with Special Educational Needs in Conditions of Military Actions]. *Dniprovskiyi naukovyi chasopys publicnogo upravlinnia, psykholohii, prava [Dnipro Scientific Journal of Public Administration, Psychology, Law]*. 3. 13–107. [in Ukrainian]. 4. Kirishko, L. (2023). Psykholohichna pidtrymka ditei z osoblyvymy osvritnimy potrebamy v umovakh voiennoho stanu [Psychological Support for Children with Special Educational Needs under Martial Law]. *Inklyuzivna osvita [Inclusive Education]*. 4. 101–103. [in Ukrainian]. 5. «KROK» Kompleksnyi rozvytok, osvita i kariera. Osvitnia bezbariernist (2026) [“KROK” Comprehensive Development, Education and Career. Educational Accessibility]. URL: <https://mindev.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/07-mon.pdf> 6. Maslianikova, I. (2023). Osoblyvosti psykholohichnoi dopomohy osobystosti vnaslidok dii travmuiuchykh sytuatsii u voiennyi chas [Peculiarities of Psychological Assistance to the Personality as a Result of Traumatic Situations in Wartime]. *Sotsialno-psykholohichna pidtrymka osib z invalidnistiu v umovakh viiny [Socio-Psychological Support for Persons with Disabilities in Wartime]*. Kyiv: Universytet «Ukraina». 95–115. [in Ukrainian]. 7. Miliutina, K., Haievskaya, O. (2023). Dity z RAS v umovakh viiny: vidkat ta vidnovlennia [Children with ASD in Wartime: Regression and Recovery]. *Sotsialno-psykholohichna pidtrymka osib z invalidnistiu v umovakh viiny [Socio-Psychological Support for Persons with Disabilities in Wartime]*. Kyiv: Universytet «Ukraina». 57–68. [in Ukrainian]. 8. Miakushko, O. (2022). Dopomoha u kryzovii sytuatsii: psykholohichni porady batkam ditei z intelektualnymy porushenniamy pid chas viiskovykh dii [Assistance in Crisis Situations: Psychological Advice for Parents of Children with Intellectual Disabilities during Military Actions]. *Materialy Vseukrainskoho onlain-marafonu [Proceedings of the All-Ukrainian Online Marathon]*. Kyiv: Instytut spetsialnoi pedahohiky i psykholohii imeni Mykoly Yarmachenka. 90–95. [in Ukrainian]. *Журнал «Перспективи та інновації науки» № 3(61) 2026 ISSN 2786-4952 Online 3434* 9. Bondar, V. I., Boichuk, Yu. D. (Eds.). (2023). Navchannia ditei z porushenniamy intelektualnoho rozvytku v umovakh inklyuzivnoi osvity. *Khrestomatiia [Teaching Children with Intellectual Development Disorders in Inclusive Education. Reader]*. 1. Kharkiv: Styl-Izdat. [in Ukrainian]. 10. Omelchenko, Ya. (2023). Psykhotekhnolohiia rozvytku zhyttestiikosti ditei u viiskovyi chas [Psychotechnology of Developing Children’s Resilience in Wartime]. *Materialy naukovopraktychnoi konferentsii Instytutu psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy [Proceedings of the Scientific-Practical Conference of the G. S. Kostiuk Institute of Psychology]*. Kyiv. P. 211–216. [in Ukrainian]. 11. Omelchenko, I. M. (2023). Psykholohichni osnovy diahnostryky sotsialnoho intelektu u doskilnykiv iz intelektualnymy trudnoshchamy lehkoho stupenia proiavu [Psychological Foundations of Diagnosing Social Intelligence in Preschoolers with Mild Intellectual Difficulties]. Kyiv: Vydavets Tsybulska. [in Ukrainian]. 12. Ostrianko, T. (2023). Osoblyvosti psykholohichnoho suprovodu ditei z invalidnistiu pid chas viiny (art-terapevtychnyi pidkhid) [Peculiarities of Psychological Support for Children with Disabilities during the War (Art Therapy Approach)]. *Sotsialno-psykholohichna pidtrymka osib z invalidnistiu v umovakh viiny [Socio-Psychological Support for Persons with Disabilities in Wartime]*. Kyiv: Universytet “Ukraina”. P. 124–135. [in Ukrainian]. 13. Polupanova, Ya.M., Toloshna, S.M., Korolov, M.H. et al. (2022). Psykholohichna pidtrymka ditei z osoblyvymy osvritnimy potrebamy v umovakh viiny: metodychni rekomendatsii

[Psychological Support for Children with Special Educational Needs in Wartime: Methodological Recommendations]. Dnipro: Dnipro Academy of Continuing Education. [in Ukrainian]. 14. Chebotarova, O. V. et al. (2023). Prohrama rozvytku ditei rannoho ta doshkilnogo viku z intelektualnymy porushenniamy [Development Program for Early and Preschool Children with Intellectual Disabilities]. Kyiv: Mykola Yarmachenko Institute of Special Education and Psychology of NAES of Ukraine. [in Ukrainian]. 15. Prorok, N., Boiko, S., Hnatiuk, O. (2022). Psykholohichna dopomoha ditiam v umovakh voiennoho stanu: dovidnyk [Psychological Assistance to Children under Martial Law: Handbook]. Kyiv: H. S. Kostyuk Institute of Psychology of NAES of Ukraine. [in Ukrainian]. 16. Dokuchyna, T.O. (Ed.). (2024). Psykholoho-pedahohichnyi suprovid ditei z intelektualnymy porushenniamy v umovakh spetsialnoi ta inkluzyvnoi osvity [Psychological and Pedagogical Support of Children with Intellectual Disabilities in Special and Inclusive Education]. Kamianets-Podilskyi: Ivan Ohiienko National University. [in Ukrainian]. 17. Utosova, O.I. (2024). Psykholohiia ditei z intelektualnymy porushenniamy. Metodychni vkazivky do samostiinoi roboty [Psychology of Children with Intellectual Disabilities. Guidelines for Independent Study]. Uzhhorod: Uzhhorod National University. [in Ukrainian]. 18. Chebotarova, O.V. (Ed.). (2023). Suchasni tekhnologii psykholoho-pedahohichnoho suprovodu ditei z porushenniamy intelektualnoho rozvytku v umovakh kryzovykh vyklykiv [Modern Technologies of Psychological and Pedagogical Support for Children with Intellectual Development Disorders in Conditions of Crisis Challenges]. Kyiv: Mykola Yarmachenko Institute of Special Education and Psychology of NAES of Ukraine. [in Ukrainian]. 19. Toropii, H. S. (2018). Treninhova prohrama «Nikhto ne zastrakhovanyi vid viiny, pryimy, zrozumii, dopomozhy» [Training Program «No One is Insured from War: Accept, Understand, Help»]. Chernivtsi. [in Ukrainian]. 20. Torop, K.S. (2023). Spivpratsia mizh shkoloiu ta batkamy yak chynnyk efektyvnoho navchannia ditei z porushenniamy intelektualnoho rozvytku [Cooperation between School and Parents as a Factor of Effective Education of Children with Intellectual Development Disorders]. Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: shliakhy rozbudovy [Education of Persons with Special Needs: Ways of Development]. 1(22). 146–160. [in Ukrainian]. Журнал «Перспективи та інновації науки» № 3(61) 2026 ISSN 2786-4952 Online 3435 21. Chebotarova, O. (2022). Navchannia ta pidtrymka ditei z porushenniamy intelektualnoho rozvytku v umovakh viiny: porady pedahoham [Teaching and Supporting Children with Intellectual Development Disorders during the War: Advice for Teachers]. Osoblyva dytyna: navchannia i vykhovannia [Special Child: Education and Upbringing]. 107(3). P. 40–51. [in Ukrainian]. 22. Shevchenko, V. (2022). Osoblyvosti psykholoho-pedahohichnoi dopomohy ditiam, yaki perezhlyly travmuiuchi podii [Peculiarities of Psychological and Pedagogical Assistance to Children Who Experienced Traumatic Events]. Materialy Vseukrainskoho onlain-marafonu [Proceedings of the All-Ukrainian Online Marathon]. Kyiv: Mykola Yarmachenko Institute of Special Education and Psychology. 150–154. [in Ukrainian]. 23. Hromadska orhanizatsiia «Pidtrymai dytynu» (2026). Pidtrymka Ukrainy [Support Ukraine]. URL: <https://www.helpchild.org.ua/projects/help-ukraine/uk/> 24. Osvita Ukrainy (2026). Novyny [News]. URL: <https://ouk.com.ua/news/lisoviiprezentyvav-proyekt-krok-dlia-ditei-z-poryshenniam-intelektualnogo-rozvitku> Дата першого надходження статті до видання: 03.03.2026 Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.03.2026